

Hegyi Katalin – Laik Eszter

Felülvizsgálni a filológiát?

Beszélgetés Szörényi Lászlóval, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatójával és Bene Sándorral, az intézet tudományos főmunkatársával

„Az Irodalomtudományi Intézetnek az általa képviselt tudományszak jellegéből adódóan alapítása óta fő célja a nemzeti írásbeli kultúra és hagyományok feltárása, rendszerezése, megőrzése, hozzáférhetővé tétele és interpretálása a jelen számára. Ez a feladatkör az utóbbi években radikális változásokon megy át” – áll az intézet legutóbbi, 2002. évi beszámolójában. A változások mibenlétéről, az intézet jelenéről és az uniós csatlakozás utáni lehetséges jövőről Szörényi László igazgatóval beszélgetünk. Az utóbbi évek egyik legnagyobb visszhangot kiváltó irodalomtudományi konferenciájáról, filológusok és irodalomelméleti kutatók régen várt vitájáról pedig Bene Sándor, az intézet tudományos főmunkatársa számol be.

■ *Úgy tűnik, a XX. század végén leáldozott annak a polihisztor tudós attitűdnek az ideje, amelynek Ön is egyik ismert képviselője. Sokoldalúsága köztudomású. Más lesz-e vajon a jövő tudósnemzedéke annak fényében, hogy a bölcsészettudományokra is az egyre szűkülő kutatási szegmensek a jellemzőek?*

Szörényi László: Nem tartom magam polihisztorinak. Az egyetemet latin–görög–perzsa–magyar–finnugor szakosként kezdtem, s mivel öt szakot nem lehetett végezni, kettőt kénytelen voltam leadni. A választás a magyarra és a finnugorra esett, s ez utóbbit sajnáltam sokkal inkább, mert arra, amit ott magyar szakon tanítottak, kár lett volna időt vesztegetni. A szakdolgozatomat perzsából írtam, eredetileg is a vallástörténet, a keleti világ és a nyelvészet állt nagyon közel az érdeklődésemhez. Ez kétségkívül nem szokványos vagy gyakori út az irodalomhoz. Mégsem hiszem, hogy a sokoldalú képzettség el fog tűnni. Szűk látókörű és egyoldalú kutatók persze léteznek, de mi itt az intézetben soha nem kedveltük az efféle „irányultságot”. Szeretnénk a legjobb hagyományokat folytatni, azt az örökséget, amelyet a hajdani alapító Eötvös-kollégisták neve fémjelez: a széleskörűen tájékozott, sok nyelvet ismerő és használó, elmélyült vizsgálódásra kész tudós emberek örökségét. Akik nem elégszenek meg a készen kapható eredményekkel és sablonokkal, hanem szorgalmas és kitarító kutatók, akiket a jó értelemben vett kíváncsiság hajt. Ezek a tulajdonságok a filológusi munka alapkövetelményei. Szükséges eszközök, amelyek nélkül nekivágni sem érdemes a munkának.

■ *Vagyis az intézet figyelmének középpontjában a filológiai munka áll? Bemutatná a jelenleg zajló legfontosabb kutatásokat?*

Sz. L.: Az intézet tevékenységét három fő kutatási iránnyal lehetne jellemezni. Az első és valóban a legfontosabb – a profilból következően – a textológiai program. Kritikai kiadásaink közül a Petőfi-kiadás új sorozatából eddig négy kötet jelent meg, a Vörösmarty-sorozatból csak az index-kötet hiányzik, Rákóczi Ferenc művei sorra

jelennek meg, a Babits-kiadás készül. A „Régi magyar költők tára” sorozatban Szentjóni Szabó László *Összes Költeményeit* jelentettük meg, elkészült a *Piarista Iskoládrámák* első része, ez a „Régi magyar drámai emlékek” legújabb darabja. Tavalyi eredmény a „Bibliotheca Hungarica antiqua” sorozat négy hasonmás kötete, köztük a híres könyvritkaság, a *Váradí Biblia* kiadása. Fontos a XX. századi forrásokat bemutató sorozat, legutóbb Sinkó Ervin levelezésének első kötetét fejeztük be. A legbüszkébbek talán a Kölcsey kritikai kiadásra vagyunk, G. Szabó Zoltán vezeti a munkát. Egyúttal megkezdődött a textológiai szabályzat korszerűsítése, oly módon, hogy az a digitális, illetve digitalizált kiadás formai követelményeit is rögzítse. Hagyományos és digitális kiadókkal is tárgyalásokat kezdtünk a népszerű szövegkiadások textológiai fedezetéről. A szövegkiadások mellett természetesen feldolgozások is zajlanak. A kritikátörténeti program keretében a szintetizáló korszak- és irányzatmonográfiák előmunkálataként egyes alkotókról is készülnek kötetek. Befejezés előtt áll a mintegy 600 oldalas Toldy Ferenc-monográfia Dávidházi Péter tollából. Nagy, nyolckötetes irodalomtörténeti bibliográfiánk a kezdetektől 1970-ig terjed. A folytatás elkészítésére egyelőre még nem kaptunk anyagi fedezetet. Az irodalomelméleti program keretein belül zajlik „A nemzeti irodalomtörténet-írás módszertani hagyományai és mai lehetőségei” című munka Veres András vezetésével, számos nagyszabású résztanulmány már elkészült. A nemrég lezárt „Dialogikusság az irodalomban és az irodalomtudományban” című kutatásunkhoz kapcsolódóan jelent meg Bezeczky Gábor monográfiája *Metafora, narráció, szociolingvisztika* címmel, de Odorics Ferenc *A disszemináció ábrándja* című tanulmánykötetének is a dialogikusság problémája áll a középpontjában.

■ *Az intézet kétségkívül legmaradandóbb, monstre vállalkozása a hatvanas, majd később a hetvenes években megjelent, Spenót és Sóska néven jól ismert, kétszer hat kötetes magyar irodalomtörténet volt. Hol tart jelenleg a készülő új szintézis? Lehet-e, kell-e ma egyáltalán egységes és teljes irodalomtörténetet írni?*

Sz. L.: Ezt a munkát már nem az Intézet végzi, bár sok munkatársunk részt vesz benne. Szegedy-Maszák Mihály vezetésével a budapesti egyetemen készül, többek között Horváth Iván és Jankovics László szerkesztésében. Nem hagyományos kézikönyv lesz, mindössze egy hatalmas méretű kötet. Egy amerikai és oxfordi tudós által közösen készített, a francia irodalomtörténetet feldolgozó műből indultak ki, és annak metodikáját követik. Ennek lényege, hogy kulcsfontosságú művek, illetve évszámok alá csoportosítják a fejezeteket, például azt vizsgálva, hogy a nagy francia forradalom idejét milyen irodalmi irányzatok jellemezték. Ez az irodalomtörténet nem teljességre törekszik tehát, hanem inkább reflektorfénybe állít egy-egy időszakot. Én magam is készíték hozzá két fejezetet, Zrínyi Miklós *Syrena*-kötetéről és a Taurinus István által írott *Stauromachia* című eposzról.

A – mondjuk így – teljességre törekvő irodalomtörténet megírásának ma már egyszerűen a technikai feltételei sem adottak. A Spenót és a Sóska összeállításának idején politikailag és anyagilag is az jelentette az első számú tervmunkát, amin gyakorlatilag gályarabként dolgoztattak mindenkit. Ma az intézetben feleannyian vagyunk, a kétszer hat kötet megjelenése után sokan kényszerültek biztosabb egzisztenciát kínáló munkahelyekre. Ha adottak volnának a feltételek, bármikor szívesen belevágnék egy ilyen munkába, mivel az igény határozottan megvan rá. Egy ilyen kézikönyvet pótolni roppant nehéz, s addig, amíg nincs más, ezt kell használni. Én magam két kilábalási lehetőséget látok az új Spenót és Sóska megírásának lehetetlenségéből. Az egyik a kritikátörténeti kutatások, pontosabban az irodalmi eszmék történetét feldolgozó gon-

dolgozó történet megírásának befejezése. Az intézet e programjának keretében már számos olyan, új szempontokat felvető munka jelent meg, amelyek radikálisan átforgatták nézeteinket az irodalomtörténetről. A legszenzációsabb hatású mű kétségkívül Tarnai Andornak *A magyar nyelvet írni kezdik* című munkája, amely teljesen átalakította gondolkozásunkat a középkorról, anyanyelvűség és latinság viszonyáról, műfajokról és irodalomszemléletről. Ugyanez elmondható Korompay János és Németh G. Béla tanulmányköteteiről is, ezeknek birtokában ma már egészen másképp látjuk Petőfi, Erdélyi vagy Arany munkásságát. E kritikátörténeti program még messze nem fejeződött be, teljességgel hiányzik a feldolgozásból a XVIII. század, a XVI. század második fele és a XVII. század első fele. A XX. századról hamarosan négy kötet jelenik majd meg. Ezek elkészülte nélkül nem látom értelmét belevágni egy új szintézisbe, mert számos párhuzamosság előállhat. A másik lehetőség a műfaj történet, amely a műfajok önálló életéről szóló megfigyelésen alapszik. Ez felváltaná a sokszor nagyon is vitatható korszak-alkorszak módszerrel periodizáló, vagy épp a korstílus törékeny fogalmával machinálódó összefoglalásokat, amelyek valójában a történetudományból, illetve művészettörténetből átvett fogalmak analógiájára kialakított kronológiák. Ehelyett a műfajok szerves, sajátos létéből lehetne kiindulni, azon tulajdonságukból, hogy míg tartósan dacolnak a századokkal, egymásnak is felelgetnek az időben, alakítják önmagukat és egymást. A műfajok felbomlásának és átalakulásának koráról nyilván lehet majd vitatkozni. S ez a módszer persze fölveti annak a lehetőségét, hogy más fejezetbe kerül a lírikus Arany, s máshová az évszázados nagy feladvánnyal, a nemzeti eposz megírásával bajlódó költő. Én magam szeretném megérni mind a kritikátörténet befejezését, mind az új, műfaj történeti alapozású Spenót elkészülését. S ezek mellett be kellene tölteni azt az irodalomszociológiai hiátust is, amelyet részben a szocialista korszak ideológiája idézett elő. A marxista gondolkodás eleve szociologikus alapozású lévén, nem látták szükségesnek az irodalomszociológia megírását, ma már tudjuk, hogy ez mennyire másként van. Az utóbbi húsz-harminc év metodikai irányzatait középpontba állító, hermeneutikai és recepcióesztétikai szempontú irodalomtörténetek is nagyon érdekesek, noha természetesen ezek a megközelítések sem egészen új keletűek.

■ *Ezek a régi-új elméleti irányzatok mennyiben jelentenek kihívást a klasszikus filológia számára? A hagyományos szövegtudományt gyakran éri az elzárkózó, merev akadémizmus vádja. Az elméleti eredményeket hogyan képes magába olvasztani a textológia?*

Sz. L.: Egy kritikai kiadást természetesen nem pótolhat semmiféle más megközelítés. A lehető legteljesebb filológiai bázissal kialakítani a szövegek hitelességét, amíg előállnak a szöveg elfogadható alakzatai, éppen azok, amelyekre kíváncsiak vagyunk, ez bizony félelmetesen aprólékos munka. Ettől függetlenül nem kell lemondani arról sem, hogy a szövegközlés esztétikai szempontokat tartalmazzon. Erre a legjobb példa a már említett, G. Szabó Zoltán főszerkesztő vezetésével zajló Kölcsey-kiadás, ez az 1600 nyomtatott oldalnyi verskiadás, amelynek elenyésző része a Kölcsey-korpusz, a többi a filológiai apparátus, amely nélkül viszont nem volna életre kelthető a szöveg. Kétségkívül sokkal kevésbé látványos eredményeket produkál, ha egy poros kéziratár mélyén élethossziglan ücsörög valaki, s esetleg több év munkájával néhány betűt kicserél, mint az, aki egy divatos irányzat épp uralkodó pápájára hivatkozik, vagy abszurdba hajló elméleteket alkalmaz egy-egy műre. Természetesen a nemzetközi szintén megjelenő minden fontos irányzatot ismerik és olvassák

az intézet munkatársai, ez alapkövetelménye ennek a munkának. A nagy különbséget inkább abban látom a fejlettebb országok és Magyarország között, hogy itt sajnos nem tudunk még fölülemelkedni azon az elméleti kizárólagosságon, miszerint valaki meghirdeti az egyedül üdvözítő módszert, s ezzel együtt minden mást a sárba döngöl. Elmélet és filológia vitájának egyébként az utóbbi évek egyik legizgalmasabb fejezetét éppen a napokban élhettük meg az ELTE-n. A Horváth Iván szervezésében zajló egész napos konferencia a filológia versus irodalomelmélet kettősséget próbálta feloldani. Az Intézetet Bene Sándor és Kecskeméti Gábor előadóként, Veres András elnökként képviselte.

■ *Milyen eredményeket hozott a tanácskozás? Létrejött a régen várt párbeszéd filológusok és hermeneuták-dekonstruktorok között?*

Bene Sándor: A vita megszervezésének ötletét egy tanulmány adta: Kulcsár Szabó Ernőnek a *Literatura* 2002/4-es számában megjelent „A látható nyelv elkülönítése: hermeneutika és filológia” című írása már megjelenése idején vihart kavart. Talán a szerző szándékán kívül, hiszen ő csak a hermeneuta körökben szokásos „*ce-terum censeo*”-ként írta le, hogy a hazai filológiát „beteges elméleti immunitás” jellemzi. A tanulmány érdeklődésének középpontjában nem a filológia, hanem a hagyományos irodalmi hermeneutika irányzatát a mediális kultúratudomány felől érő kritikák álltak, amelyek radikális következtetéseket vonnak le az újabb szöveghordozó eszközök – mint a számítógépes adattárolás – által teremtett helyzet értékeléséből, írás és hordozója kapcsolatának esetlegessé válásából. A filológusok ennek ellenére rossz néven vették a kijelentést, ékes bizonyságául annak, hogy mégiscsak olvasnak irodalomelméletet, de legalábbis akad közöttük, aki olvas, és elmeséli a többieknek, mit olvasott. Sőt, egyesek közülük rendszeresen hozzászólnak elméleti kérdésekhez is. Aki igyekszik elfogulatlanul, nem kizárólag a dekonstrukciót vagy a hermeneutikát preferáló folyóiratokból tájékozódni, az könnyen felfedezi, hogy az utóbbi három-négy évben rendkívül érdekes, komoly szellemi energiát megmozgató viták zajlottak a régi irodalom kapcsán. A *Budapesti Könyvszemle*, a *Holmi*, vagy akár a mi intézetünkben szerkesztett *Irodalomtörténeti Közlemények* olvasói tudják: egyszerű érzékcsalódás, hogy fontos elméleti kérdéseket érintő dialógusok, komoly irodalomelméleti viták csak a dekonstrukció és a hermeneutika hívei között zajlanának Magyarországon, a derékhad kincskereső filológizálásától kísérve. Érthető tehát, hogy többen úgy érezték, eljött az ideje egyfajta önfelzabardító gesztusnak, annak, hogy az említett iskolák mellett más elméleti irányokba is tájékozódó filozofok szintén megszólaljanak, s anélkül szólalhassanak meg, hogy azonnal az illetéktelenség vádját süssék rájuk. Ezért szervezte meg a „Mi, filológusok...” című vitanapot Horváth Iván, az ELTE Régi Magyar Irodalmi Tanszékének vezetője április 3-án, a Bölcsészettudományi Kar tanácsstermében. Formális meghívó nem került senki kezébe, e-mailen értesítette azokat, akikről úgy vélte, érdeklődnek a téma iránt. Ennek ellenére reggel 9-re megtelt a hatalmas terem (érkeztek Pécsről, Szegedről, Miskolcra, a Szegedi Egyetem Régi Magyar Irodalmi Tanszéke szinte teljes létszámban felvonult), és ami ilyen rendezvényeken ritkán történik meg, este 8-kor, mikor távozásra szólított fel bennünket az épület portása, még mindig „erős félház” volt jelen. A páratlan érdeklődés talán az e-mailekben szereplő rövid kérdésnek köszönhető – Mit tud kezdeni az irodalomelmélettel a filológia? –, amely egyszerű, de invenciózus megfordítása volt annak, amit évek óta a válaszal együtt hallunk: Mire jók a filológusok? Őt előadás és sok hozzászólás hangzott el, a délutáni vitát maga az inkriminált cikk szerzője, Kulcsár Szabó Ernő is megtisz-

telte jelenlétével és hozzászólásával. Horváth Iván a hermeneutikai irányzat hazai recepciójának kontextusában illette kritikával az iskola belterjes szerveződését, nyelv- és fogalomhasználatának túlbonyolítottságát, rendezvényeinek rituális beavatás-jellegét. Magam a beszédaktus-elmélet „szövegaktussá” fejlesztésének, irodalomelméleti felhasználásának lehetőségéről szoltam. Az irodalomtörténeti munkája mellett a kortárs irodalom kritikusaként is ismert Szilasi László (SZTE) a dekonstrukció szögéből a szövegközpontúság mellett érvelt. Takáts József (PTE) vele vitázva az irodalmi művek kontextualista vizsgálatának szükségességéről, az „elsődleges kontextus” elsőbbségéről beszélt. E módszer alkalmazásának érdekes példaként publikálta azóta az *Irodalomtörténeti Közlemények* 2002/3–4. számában az „Arany János szokásjogi gondolkodása” című tanulmányát, amelyben az Arany-korabeli jogelméleti nézetek szövegekörnyezetében helyezi el a költő organikus eposzelméletét, nyelv- és költészetfelfogását. Kecskeméti Gábornak (MTA Irodalomtudományi Intézet), az *Irodalomtörténeti Közlemények* felelős szerkesztőjének előadása az úgynevezett „történeti kommunikációelméletről” szolt. Ez utóbbiról annyit feltétlenül szükséges tudni, hogy 1998-ban jelent meg Kecskeméti monográfiája, a *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet: a magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*, amelynek utolsó, elméleti tanulságokat összegző fejezete – amellyel, hogy hangsúlyozta a régi irodalom recepciótörténeti vizsgálatának szükségességét – felvetette a politikai eszmetörténet-írásban már régóta alkalmazott beszédaktus-elmélet irodalmi adaptációjának, a hermeneutikával mutatott kompatibilitásának lehetőségét is. A monográfia a Horváth János-i, majd később főként Tarnai Andor által folytatott tradíciót, az irodalmat kommunikációs viszonyfogalomként meghatározó hagyományt gondolta tovább modern kommunikációelméleti és retorikatörténeti alapokon – és alkalmazta a címben megjelölt, az irodalmi hermeneutika esztétikai érdeklődésétől meglehetősen távol eső műfaji szövegegyüttesen. A konstrukció elméleti jelentőségéről éppen két másik előadó – Takáts és Szilasi – folytatott vitát több menetben és több különböző fórumon. A szereplők azonossága jelzi, hogy a konferencia egyúttal egy új „rég Magyaros” irodalomtörténeti generáció markáns fellépéséről is szolt: 30 és 40 év közötti kutatókérő, akiket az elmélyült filológiai munka mellett erős irodalomelméleti érdeklődés jellemez; a fentiek mellett ide sorolható még Jankovits László és Oláh Szabolcs is. Az előadók természetesen eltérő álláspontokat képviselnek az általuk kutatott irodalmi anyag és a felhasznált elméleti megfontolások összevethetőségéről, ám abban mindannyian egyetértettek, hogy vizsgálódásaik elméleti bázisának természetes részét képezi a hermeneutikai megközelítésmód. Elég váratlan végkicsengése ez egy állítólag hermeneutikaellenes rendezvénynek, de ha jobban utánagondolunk, semmi meglepő nincs benne. Az olvasó/befogadó jelentésadó szerepére koncentráló recepcióesztétikai iskola éppen úgy az irodalomtudomány strukturalizmus utáni „pragmatikai fordulatának” képviselője, mint ahogy a beszédaktus-teória a nyelvészetben jelentkező pragmatikus, kommunikációcentrikus irányváltásé, ez utóbbinak irodalomelméleti jelentőségére intézeti kollégánk, Kálmán C. György monográfiája már több mint egy évtizeddel ezelőtt felhívta a figyelmet. S ha már a hazai recepcióról van szó, ne felejtjük, hogy a régi – és újabb – irodalomtörténet kutatásának egyik legerősebb irányzata, az úgynevezett retorikatörténeti vagy kritikátörténeti irány, Tarnai Andor, Bán Imre és Klaniczay Tibor kezdeményezésének köszönhetően, egy határozottan hermeneutai irányú iskolából nőtt ki. A XX. század elejének egyik első és máig talán legnagyobb hermeneutája az a Horváth János volt, aki teljes természetességgel használta Sche-

rer *Poétikáját*, vagyis azt a munkát, amely az irodalmi hermeneutika atyjának, Hans Robert Jaussnak évtizedek múltán lett egyik fontos hivatkozási pontja. Mindannyiunk közös szellemi örökségéről van tehát szó, amelyre nem lehet, de nem is érdemes szellemi copyright-ot alkotni, kizárólagos hozzáférési jogokat fenntartva egy szakmai közösség számára – mint ezt Kisbali László és Balázs Mihály hozzászólásai hangsúlyozták. Végül szeretném megjegyezni: jóllehet a vitanap megszervezése Horváth Iván személyes érdeme, az a tény, hogy az Irodalomtudományi Intézet ilyen hangsúlyosan képviseltette magát – a levezető elnök Veres András, az intézet Elméleti Osztályának vezetője volt, aki egyébként az említett Kulcsár Szabó-tanulmányt is megjelentette mint a *Literatura* szerkesztője –, azt mutatja, hogy intézményünk ismét betölteni látszik azt a kezdeményező szerepet, amelyet az elmúlt évtizedekben játszott az elméleti és az irodalomtörténeti eredmények közvetítésében, továbbgondolásában. És ha már a hermeneutikánál tartunk, érdemes megemlíteni, hogy intézetünk munkatársa volt Gadamer magyar fordítója, Bonyhai Gábor is, s az irányzatot annak idején különszámmal először bemutató folyóirat, a *Helikon* is intézeti kiadvány.

■ *A konferencia fontos állomása volt annak, hogy az Irodalomtudományi Intézet visszanyerje azt a meghatározó szerepkört, amelyet az említett hatvanas, hetvenes évek után elveszíteni látszott. Ezekben az években, majd főként a rendszerváltást követően mennyire érte komoly presztízsveszteség az intézetet?*

Szörényi László: Az említett évtizedekben, vállalva az akkori politikai retorziót is, Nyíró Lajos és Szili Lajos vezetése alatt először kísérleteztek modern irodalomtudományos módszerek feltárásával. Akik egzisztenciális okokból elmentek innen, azok már éppen ezeknek az eredményeknek az ismeretében tudtak látványosabb karriert csinálni. Az intézet alapítói, Sötér István, Klaniczay Tibor, Tarnai Andor, Hopp Lajos és mások, egytől-egyig Horváth János tanítványai, így a Horváth János-i gondolkodás magától értetődő természetességével tudtak kezelni szövegeket, még abban az időben is, amikor csak az ideológiai kezelésmód volt az egyedül ajánlatos recept. Sötér és Klaniczay a „látszólag engedelmesség” technikáját követték. Függetlenül attól, hogy a kultúrpolitika elképzelése szerint a párt adta volna a direktívákat, s az intézet lett volna a végrehajtó – ennek manifesztációja volt a *Kritika* című folyóirat alapítása –, a szuverén gondolkodói lelkiismeretnek megfelelően folyt tovább a munka, újra és újra felütötte fejét a modernizmus. A *Kritikát* épp emiatt szüntették be, illetve alakították át később. Archivumunkban több ezer oldal lektori jelentést tárolunk arról, miccsoda elkeseredett politikai küzdelem folyt például a Spenót körül, aminek során a legfelsőbb vezetés folyamatosan próbálta átfofozni az egész munkát oly módon, hogy saját előítéleteit igazolva lássa. Mondjuk Gergely Sándort jelentősebb íróként kellett feltüntetni, mint Mészöly Miklóst. Ezeknek a ma már nyilvánvaló képtelenségeknek a kezeléséhez elsősorban Sötér és Klaniczay vezetői bölcsességére volt szükség, s e bölcsességnek köszönhetően az intézet nyugodt sziget volt a szocializmus tengerében. A rendszerváltás után egészen gyakorlati gondok kezdtek fenyegetni, a bezárástól kezdve az átszervezésig, intézményi összevonásig. Én 1968 óta dolgozom itt, azóta a munkatársak létszáma mintegy felére csökkent, s még e kevés számú kolléga is kénytelen az intézeti munka mellett más, biztos megélhetést nyújtó feladat után nézni, a legtöbben tanítanak. Az oktatási tevékenység egyfelől hasznos, mert fenntartja a szellemi kondíciót, illetve kell egy hely, ahol az ember továbbadhatja eredményeit, nézeteit, s azokról folyamatos visszajelzést kaphat. Másrészt viszont hosszabb-rövidebb külföldi ösztöndíjak során egészen felszabadító megtapasztalni azt a lehetősé-

get, amikor az ember nem az órarend rabja, hanem teljességgel a munkáé. Az intézet fennmaradása nem lehet öncélú presztízskérdés. Mindenki tisztában van vele, hogy az itt folyó tevékenységhez, főként a szövegkiadás, a kritikátörténet, a monográfiasorozatok létrehozásához több éven át tartó, kollektív munka szükséges, mindez egy olyan intézetben, amelynek nem köti le kapacitásait az oktatás. Teljesítményünk egyértelműen azt igazolja, hogy van létjogosultsága az ilyen jellegű kutatóhelynek.

■ *A magyar filológia változatlanul a nemzetközi szinten leginkább elismert szakterületek egyike. Milyen szerepe van ebben az intézetnek? Mennyiben képesek bekapcsolni a hazai irodalomtudományt a nemzetközi véráramba?*

Sz. L.: Régi típusú akadémiai szerződéseinket megtartottuk, és igyekszünk ezeket jól kihasználni. Így például a moszkvai Gorkij Intézettel kiváló a kapcsolatunk. Nemrég rendeztek egy konferenciát, melynek apropóját az ezredforduló adta, a téma a XX. század volt. Ezen én is részt vettem, a jövő század regényéről tartottam előadást. Pozsonyban két intézet is működik, egy világirodalmi és egy szlovák irodalmi. A világirodalmival folytonos a szerződésünk, leginkább a szövegkiadások terén dolgozunk együtt. Őket különösen érdeklik az avantgárd kutatások, amelyek nálunk a XX. századi osztályon zajlanak. Kelet-európai osztályunkon, amelyet Bojtár Endre vezet, világhírű színvonalú a baltisztika. Bojtár Endre *Bevezetés a baltisztikába* című, világszönyorlatban is unikális munkáját angol nyelvre is lefordították, és a szerző most készíti a litván–magyar szótárt. A baltisztikán kívül irodalomelméleti kutatásainkat is fel tudjuk kínálni nemzetközi együttműködésre, közös irodalomelméleti munka a tallini Észttudományos Akadémián folyik. A régi magyar irodalomnak és a humanizmus irodalmának kutatásával nagy szerencsénk van, hiszen Klaniczay Tibor – italianista lévén – Rómában is tanított, ő hagyta ránk öröklé a kiváló olasz kapcsolatokat, tanítványokat, akárcsak Szauder József. A Római Egyetemen egyik munkatársunk, Sárközi Péter a magyar tanszék vezetője. A Gianni Venturi vezette ferrarai Reneszánszkutató Intézettel még egészen új, néhány éves a kapcsolatunk. Tavaly közösen rendeztünk egy nagyszerű konferenciát Janus Pannoniusról, ennek örömeire jelentettük meg a költő verseit facsimile kiadásban, illetve CD-ROM-on is, mindkettőt óriási érdeklődés fogadta. A horvát kapcsolatok fontos láncszeme Bene Sándor kollégánk, a horvátokkal mind a Zrínyi-, mind a latin kutatások terén rengeteg a közös tennivaló. Nemrég láttuk vendégül őket. Nagyon szoros együttműködésben dolgozunk a Paris III egyetemmel, közös kiadványainkat részben a Párizsi Magyar Intézet szponzorálja. A magyar intézetekkel egyébként is jó kapcsolataink vannak, a rómaival érthetően a legszorosabb, mivel én magam római nagykövet voltam, az intézet igazgatója pedig egy évig Kelemen János volt. A jelenlegi igazgató, Csorba László most jelentetett meg egy hosszabb, közös kutatási szakasz eredményeként egy nagyon szép képes kötetet *Magyar emlékek Itáliában* címmel. Az intézetünk XVIII. századi osztályát vezető Tüskés Gábor tavaly rendezett konferenciát Budapesten a Grimmelhausen Társasággal, melyen a *Magyar Simplicissimus*ról, Daniel Speer regényéről volt szó. A vietnami intézet igazgatóhelyettese pedig egy hajdani Eötvös-kollégista, régi barátom. Ő Mándy Ivánt, Katona Józsefet fordított vietnamira. Nekik is van egy, az *Irodalomtörténeti Közlemények*hez hasonló folyóiratuk, melynek hamarosan elkészül a tematikus magyar száma. Ezt megelőzően az idegen nyelvűek közül csak a francia irodalomnak szenteltek külön számot. Természetesen megragadjuk az alkalom kínálta lehetőségeket is. Ilyen volt a millennium, illetve rendeztünk már tanácskozást Helsinkiben, Rigában, Vilniusban is, ez utóbbi alkalomból jelent meg egy tanulmányom lett nyelven.

■ *Beszélgetésünk idején írja alá a magyar küldöttség az uniós csatlakozási szerződést. Adódik a kérdés: milyen lehetőségeket rejt az Európai Unió a hazai irodalomkutatások számára?*

Sz. L.: Az EU hatos keretprogramja, amelynek köszönhetően az Akadémia már komoly összegeket tudott pályázati úton Brüsszeltől elnyerni – ehhez még nem szükséges a tagság –, eddig sajnos csak a természettudományoknak kedvezett. A társadalomtudományokból csak a jog, a szociológia vagy a politológia kutatásai jöhettek szóba ezeknél a programoknál, legfőképp a társadalmi szerepeket, egyenlőtlenségeket érintő, jogrend-harmonizációs témák vannak előnyös helyzetben. Az úgynevezett nemzeti tudományok, amelyek persze legalább annyira nemzetköziek, mint nemzetiék, így az irodalom- és a történettudomány is, eddig semmilyen programhoz nem tudtak csatlakozni. Az Akadémiának külön irodája működik az említett hatos program kezelésére, innen juttatják el nekünk rendszeresen a pályázati kiírásokat, ám sajnos eddig nem bukkantunk egyetlen pontra sem, amelyhez az intézet kapcsolódni tudna. Éppen a legutóbbi plenáris ülésünkön vetődött fel, hogy nagyon fontos volna a jövőben az Akadémia uniós tárgyalási stratégiáit ennek megfelelően alakítani. A művészettudományok sorsát az EU jelenlegi szisztémája nemzeti belügynek tekinti. Hogy szerencsésen alakul-e át ez a helyzet, a jövő dönti majd el. Van ugyan egy reménykeltő nemzetközi példa: a franciákat és a belgákat nagyon érdeklik a neolatin kutatások és komolyan lobbiznak uniós támogatásokért, s ha minden igaz, be is következik e téren az áttörés. Idén Bonnban lesz a neolatin világkongresszus, amelyet 1970 óta háromévenként rendeznek változó helyszíneken. Bonnban dől majd el, hogy a mi pályázatunkat elfogadják-e, s ha sikerül, 2006-ban Magyarországon rendezhetjük meg a kongresszust. Ennek azért is nagy jelentősége lenne, mert ez volna az első kelet-európai helyszín.